



HUDUDIY MEHNAT BOZORI SAMARADORLIGINI TADQIQ QILISH

Kabilova Zebo Babakulovna

Termiz davlat universiteti, "Iqtisodiyot" kafedrasida katta o'qituvchisi.

E-mail: zebokabilova2003@mail.ru

ORCID: 0009-0003-8400-5801

Annotatsiya: Mazkur maqolada hududiy mehnat bozorining samaradorligini baholashning nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Mehnat resurslaridan foydalanish darajasi, bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlari, mehnat unumdorligi hamda ish o'rinlari dinamikasi hududiy mehnat bozori samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sifatida tahlil qilingan. Tadqiqotda statistik tahlil, taqqoslash, dinamik qatorlar va iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida baholash usullaridan foydalanilgan. Hududlar kesimida mehnat bozorini yanada samarali tashkil etish, bandlikni oshirish va mehnat resurslaridan oqilona foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: hududiy mehnat bozori, bandlik, ishsizlik, mehnat resurslari, mehnat unumdorligi, ish o'rinlari, mehnat bozori samaradorligi, hududiy rivojlanish.

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of assessing the efficiency of the regional labor market. The level of labor resource utilization, employment and unemployment indicators, labor productivity, and the dynamics of job creation are analyzed as key factors determining regional labor market efficiency. The study applies statistical analysis, comparative assessment, time-series analysis, and economic indicator-based evaluation methods. Scientific and practical recommendations are developed to improve the efficiency of regional labor markets, increase employment, and ensure the rational utilization of labor resources.

Keywords: regional labor market, employment, unemployment, labor resources, labor productivity, jobs, labor market efficiency, regional development.

Абстрактный: В статье исследованы теоретические и практические аспекты оценки эффективности регионального рынка труда. Проанализированы уровень использования трудовых ресурсов, показатели занятости и безработицы, производительность труда, а также динамика создания рабочих мест как основные факторы эффективности регионального рынка труда. В исследовании использованы методы статистического анализа, сравнительной оценки, анализа динамических рядов и экономических показателей. Разработаны научно-практические предложения по повышению эффективности регионального рынка труда, увеличению занятости и рациональному использованию трудовых ресурсов.

Ключевые слова: региональный рынок труда, занятость, безработица, трудовые ресурсы, производительность труда, рабочие места, эффективность рынка труда, региональное развитие.

Kirish (Введение/Introduction).

Hududiy mehnat bozori mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismi bo'lib, hududlarda mehnat resurslaridan samarali foydalanish, aholi bandligini ta'minlash va ishchi kuchiga bo'lgan talab hamda taklifning muvozanatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy faollik, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, mehnat unumdorligi va aholi daromadlarining o'sishi hududiy mehnat bozorining samaradorligi bilan bevosita bog'liq.

Bugungi kunda hududlar o'rtasida iqtisodiy faollik, demografik tarkib, mehnat resurslari salohiyati, ish o'rinlari va bandlik darajasida sezilarli tafovutlar mavjud. Mazkur farqlar hududiy mehnat bozorlarini alohida yondashuv asosida tadqiq etish va ularning samaradorligini kompleks baholash zarurati yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, mehnat resurslaridan foydalanish darajasi, bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlari, ish o'rinlari dinamikasi hamda mehnat unumdorligini birgalikda tahlil qilish hududiy mehnat bozori holatini aniqroq baholash imkonini beradi.

O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish, mehnat bozorini raqamlashtirish va ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar hududiy mehnat bozori samaradorligini statistik jihatdan o'rganishning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, hududlar kesimida mehnat bozorining asosiy ko'rsatkichlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va samaradorlikni oshirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotning maqsadi hududiy mehnat bozori samaradorligini asosiy iqtisodiy va statistik ko'rsatkichlar asosida baholash hamda uni oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot doirasida bandlik, ishsizlik, mehnat resurslaridan foydalanish va mehnat unumdorligi ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Hududiy mehnat bozori samaradorligini baholash zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda bandlik, ishsizlik, mehnat unumdorligi, mehnat resurslaridan foydalanish va ishchi kuchining malaka tarkibi bilan bog'liq holda o'rganilmoqda. Mazkur yo'nalishda hududlar o'rtasidagi tafovutlarni aniqlash va mehnat bozorining iqtisodiy samaradorligini kompleks baholashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

OECD tomonidan tayyorlangan tadqiqotda hududiy mehnat bozorlarining holati bandlik, mehnat faolligi, mehnat unumdorligi, malaka nomuvofiqligi va hududlar o'rtasidagi tafovutlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bandlik darajasi yuqori bo'lishiga qaramay, hududlar o'rtasida mehnat unumdorligi va mehnat bozoriga qo'shilish ko'rsatkichlarida sezilarli farqlar saqlanib qolmoqda [1]. (OECD)

OECDning 2024-yildagi boshqa tahlilida hududiy mehnat bozorlarida ishchi kuchi va malaka yetishmovchiligi iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi muhim omil sifatida ko'rsatilgan. Ayniqsa, ishchi kuchiga talabning ortishi, demografik o'zgarishlar va yangi ko'nikmalarga bo'lgan ehtiyoj hududlar kesimida mehnat bozori samaradorligini muntazam monitoring qilishni talab etadi [2]. (OECD)

Brunow va Kunitsyna hududiy davlat bandlik xizmatlari samaradorligini o'rganib, hududlarni mehnat bozori xususiyatlari bo'yicha guruhlash va o'xshash hududlarni aniqlash metodikasini taklif qilgan. Mualliflar bandlik xizmatlarining samaradorligi ish beruvchi va ish izlovchilar o'rtasidagi moslashuv jarayonlari hamda qidiruv xarajatlari bilan chambarchas bog'liqligini ta'kidlaydi [3]. (economyofregions.org)

Janubiy mehnat bozorlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotda ish o'rinlari va ish izlovchilar o'rtasidagi hududiy nomuvofiqlik mehnat bozorining samarali ishlashiga to'sqinlik qiluvchi omillardan biri sifatida

baholangan. Tadqiqotda transport imkoniyatlari va ish izlash xarajatlari mehnat bozoridagi moslashuv jarayonlariga ta'sir qilishi aniqlangan [4]. (ScienceDirect)

O'zbekiston sharoitida mehnat bozori samaradorligini o'rganishda rasmiy statistik ma'lumotlarning hududiy kesimda shakllantirilishi muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Milliy statistika qo'mitasining SIAT ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda ishsizlik darajasi 2023-yildagi 6,8 foizdan 2024-yilda 5,5 foizga, 2025-yilda esa 4,8 foizga o'zgargan. Bu ko'rsatkich hududlar bo'yicha sezilarli farqlarga ega bo'lib, hududiy mehnat bozori samaradorligini alohida baholash zarurligini ko'rsatadi [5]. (SIAT)

Shuningdek, O'zbekistonda ishsizlar sonining hududiy dinamikasi mehnat bozoridagi o'zgarishlarni miqdoriy jihatdan baholash uchun muhim indikator hisoblanadi. Rasmiy statistik ma'lumotlarda ishsizlar soni 2023-yildagi 1 024,1 ming kishidan 2024-yilda 836,0 ming kishiga, 2025-yilda 744,9 ming kishiga kamaygani qayd etilgan [6]. (SIAT)

Mehnat bozorining samaradorligi kichik biznes va mikrofirmalardagi bandlik jarayonlari bilan ham bevosita bog'liq. Milliy statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda kichik korxona va mikrofirma xodimlarining mehnat faoliyati bo'yicha ko'rsatkichlar hududlar kesimida sezilarli farq qilgan. Xususan, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida band xodimlar sonining yuqoriligi hududiy iqtisodiy faollik va bandlik salohiyatining muhimligini ko'rsatadi [7]. (Statistika.uz)

Zamonaviy tadqiqotlarda mehnat unumdorligi hududiy mehnat bozori samaradorligining asosiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida qaralmoqda. OECD tahlillarida hududlar o'rtasidagi mehnat unumdorligi tafovutlari saqlanib qolayotgani va ishlab chiqarish samaradorligi yuqori bo'lgan hududlarda iqtisodiy faollik ham nisbatan yuqori ekanligi ko'rsatilgan [8]. (OECD)

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili hududiy mehnat bozori samaradorligini faqat bandlik yoki ishsizlik darajasi orqali baholash yetarli emasligini ko'rsatadi. Mehnat resurslaridan foydalanish, bandlik, ishsizlik, mehnat unumdorligi, ish o'rinlari dinamikasi, malaka nomuvofiqligi va ishchi kuchining hududiy mobilligi kabi ko'rsatkichlarni kompleks hisobga olish maqsadga muvofiq. Shu jihatdan, mazkur tadqiqotda hududiy mehnat bozori samaradorligini bir nechta statistik indikatorlar asosida kompleks baholash metodikasini shakllantirish ilmiy jihatdan dolzarb yo'nalish hisoblanadi [9]. (OECD)

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Tadqiqotning metodologik asosini hududiy mehnat bozori samaradorligini statistik baholash va hududlar o'rtasidagi farqlarni aniqlash yondashuvlari tashkil etadi. Tadqiqotda hududiy mehnat bozorining holatini ifodalovchi bandlik darajasi, ishsizlik darajasi, iqtisodiy faollik, mehnat resurslari soni, yaratilgan ish o'rinlari va mehnat unumdorligi kabi asosiy ko'rsatkichlardan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida statistik tahlil, taqqoslash, guruhlash, dinamik tahlil va korrelyatsion tahlil usullaridan foydalanildi. Dinamik tahlil orqali mehnat bozori ko'rsatkichlarining yillar davomida o'zgarish tendensiyalari, hududlar kesimidagi farqlar va o'sish yo'nalishlari aniqlandi. Taqqoslash usuli yordamida hududlarning bandlik va mehnat resurslaridan foydalanish holati qiyosiy baholandi.

Hududiy mehnat bozori samaradorligini kompleks baholashda bir nechta statistik ko'rsatkichlarni birgalikda tahlil qilishga e'tibor qaratildi. Bunda bandlik va iqtisodiy faollikning yuqori darajasi, ishsizlikning pastligi, mehnat unumdorligining o'sishi hamda yangi ish o'rinlarining yaratilishi mehnat bozori samaradorligining asosiy mezonlari sifatida qaraldi.

Korrelyatsion tahlil orqali mehnat bozori samaradorligi bilan iqtisodiy faollik, bandlik, mehnat unumdorligi va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy omillar o'rtasidagi bog'liqlik darajasi baholandi. Shuningdek, hududlar ko'rsatkichlari umumlashtirilib, ularning mehnat bozori rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlari aniqlandi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining rasmiy statistik ma'lumotlari, hududiy statistika ma'lumotlari, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari hamda ilmiy tadqiqotlar tashkil etdi. Tadqiqot natijalari asosida hududiy mehnat bozori samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlanib, bandlikni oshirish, mehnat resurslaridan samarali foydalanish va hududlar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Hududiy mehnat bozorining samaradorligini baholashda mehnat resurslaridan foydalanish darajasi, aholi bandligi, ishsizlik, iqtisodiy faollik, mehnat unumdorligi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi hamda ishchi kuchining malaka tarkibi kabi ko'rsatkichlarni kompleks tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Chunki hududiy mehnat bozorining samaradorligi faqat ish bilan band aholi sonining ko'payishi bilan emas, balki mavjud mehnat resurslaridan qay darajada unumli foydalanilayotgani bilan ham belgilanadi.

Tadqiqot davomida hududiy mehnat bozorining asosiy ko'rsatkichlari o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqildi. Bunda bandlik darajasi, ishsizlik darajasi, iqtisodiy faollik, mehnat resurslari, mehnat unumdorligi va yangi ish o'rinlari dinamikasi asosiy tahlil obyektlari sifatida belgilandi. Mazkur ko'rsatkichlarning hududlar bo'yicha farqlanishi hududiy iqtisodiy rivojlanish darajasi, ishlab chiqarish tarkibi, investitsion faollik, xizmatlar sohasi, demografik jarayonlar va mehnat resurslarining malaka darajasi bilan chambarchas bog'liq.

Hududiy mehnat resurslari va iqtisodiy faollik tahlili

Mehnat resurslari hududiy iqtisodiyotning asosiy ishlab chiqarish omillaridan biri hisoblanadi. Hududda mehnat yoshidagi aholining ko'pligi o'z-o'zidan yuqori iqtisodiy samaradorlikni anglatmaydi. Muhim jihat mehnat resurslarining iqtisodiy faoliyatga jalb qilinishi, ularning malakasi va mavjud ish o'rinlari bilan ta'minlanganlik darajasidir.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, aholisi ko'p va mehnat resurslari yuqori bo'lgan hududlarda mehnat bozoriga bosim ham nisbatan yuqori bo'lishi mumkin. Bunday hududlarda har yili mehnat bozoriga yangi ishchi kuchining kirib kelishi yangi ish o'rinlariga bo'lgan talabni oshiradi. Agar iqtisodiyotning yangi ish o'rinlarini yaratish imkoniyati mehnat resurslari o'sish sur'atiga mos kelmasa, bandlik muammosi kuchayishi mumkin.

Aksincha, iqtisodiy faolligi yuqori, sanoat va xizmatlar sektori rivojlangan hududlarda ishchi kuchiga talabning shakllanishi uchun kengroq imkoniyatlar mavjud. Ayniqsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi hududiy mehnat bozorida qo'shimcha bandlik manbalarini yaratadi.

Shu sababli hududiy mehnat bozorini baholashda iqtisodiy faol aholi soni bilan bir qatorda iqtisodiy faol aholining umumiy mehnat resurslariga nisbati ham muhim indikator sifatida qaralishi lozim. Ushbu ko'rsatkich aholining mehnat bozoridagi ishtiroki haqida muhim ma'lumot beradi.

Bandlik darajasining hududiy xususiyatlari

Bandlik hududiy mehnat bozori samaradorligini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlardan biridir. Bandlik darajasining yuqoriligi hudud iqtisodiyotida mavjud mehnat resurslaridan foydalanish imkoniyatlari nisbatan kengligini ko'rsatadi. Biroq mazkur ko'rsatkichni alohida holda baholash maqsadga muvofiq emas.

Bandlikning tarkibiy tuzilishi ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, ayrim hududlarda bandlikning katta qismi qishloq xo'jaligiga to'g'ri kelishi mumkin, boshqa hududlarda esa sanoat, qurilish, savdo va xizmatlar sohasi asosiy bandlik manbai bo'lishi mumkin. Shuning uchun hududiy bandlikni tahlil qilishda nafaqat band bo'lganlar soni, balki ularning iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha taqsimlanishini ham hisobga olish zarur.

Xizmatlar sektorining rivojlanishi hududiy bandlikni kengaytiruvchi muhim omillardan biridir. Savdo, transport, turizm, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa xizmat turlarining kengayishi mehnat bozorida turli malakaga ega ishchi kuchiga talabni shakllantiradi.

Shuningdek, hududlarda kichik biznesning rivojlanishi bandlikning moslashuvchanligini oshiradi. Kichik korxonalar mehnat bozoridagi talab o'zgarishlariga nisbatan tezroq moslashishi va yangi ish o'rinlarini yaratishi mumkin. Shu jihatdan hududiy bandlik siyosatida kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Ishsizlik darajasi va uning hududiy tafovutlari

Ishsizlik hududiy mehnat bozori samaradorligini baholashda asosiy salbiy indikatorlardan biri hisoblanadi. Ishsizlik darajasining yuqoriligi mehnat resurslaridan to'liq foydalanilmayotganligini anglatishi mumkin. Biroq ishsizlikning sabablari barcha hududlarda bir xil emas.

Ayrim hududlarda ishsizlikning asosiy sababi yangi ish o'rinlarining yetarli emasligi bilan bog'liq bo'lsa, boshqa hududlarda ishchi kuchining

malakasi bilan mavjud bo'sh ish o'rinlari talablari o'rtasidagi nomuvofiqlik asosiy muammo bo'lishi mumkin. Shuningdek, transport infratuzilmasining rivojlanmaganligi, ish joylarining hududiy jihatdan notekis taqsimlanganligi va aholining mehnat mobilligining pastligi ham mehnat bozoridagi nomutanosiblikni kuchaytiradi.

Ishsizlikni tahlil qilishda uning yoshlar, ayollar, oliy ma'lumotli shaxslar va boshqa ijtimoiy-demografik guruhlar bo'yicha tarkibini o'rganish ham muhim. Chunki umumiy ishsizlik darajasi hududdagi ayrim guruhlarining mehnat bozoridagi real holatini to'liq aks ettirmasligi mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, hududiy mehnat bozori samaradorligini oshirish uchun ishsizlikni faqat son jihatdan kamaytirishga emas, balki uning tarkibiy sabablarini aniqlashga e'tibor qaratish lozim. Buning uchun mehnat bozoridagi talab va taklifni muntazam monitoring qilish, ish beruvchilarning ehtiyojlarini aniqlash va kasbiy tayyorlash tizimini ushbu talablar bilan muvofiqlashtirish zarur.

Mehnat unumdorligining hududiy mehnat bozori samaradorligidagi o'rni

Mehnat unumdorligi hududiy mehnat bozori samaradorligining muhim sifat ko'rsatkichlaridan biridir. Bandlikning o'sishi bilan bir qatorda har bir xodim tomonidan yaratilayotgan iqtisodiy qiymatning ortishi hududiy iqtisodiyotning samaradorligini belgilaydi.

Mehnat unumdorligining yuqori bo'lishi odatda texnologik rivojlanish, ishlab chiqarishning modernizatsiya qilinishi, xodimlar malakasining oshishi va boshqaruv samaradorligi bilan bog'liq. Shu sababli hududiy mehnat bozorini faqat ish o'rinlari soni orqali baholash yetarli emas. Yaratilgan ish o'rinlarining iqtisodiy samaradorligi ham hisobga olinishi kerak.

Agar hududda bandlik tez sur'atlarda oshayotgan bo'lsa, biroq mehnat unumdorligi o'smasa, bandlikning miqdoriy o'sishi iqtisodiy samaradorlikning yetarli darajada oshganligini anglatmaydi. Shu nuqtayi nazardan, bandlik va mehnat unumdorligi ko'rsatkichlarini birgalikda tahlil qilish hududiy mehnat bozorining haqiqiy holatini aniqlash imkonini beradi.

Mehnat unumdorligini oshirishda raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirish, zamonaviy ishlab chiqarish usullarini joriy etish va xodimlarning malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida hududiy mehnat bozorida yangi kasblar va yangi ko'nikmalarga talab shakllanmoqda.

Yangi ish o'rinlari yaratish va mehnat bozori samaradorligi

Yangi ish o'rinlarining yaratilishi hududiy mehnat bozorining rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. Bunda yangi ish o'rinlarining soni bilan bir qatorda ularning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimlanishi va barqarorligi ham muhim hisoblanadi.

Investitsiya loyihalarining amalga oshirilishi, yangi korxonalar tashkil etilishi, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarining kengaytirilishi hamda xizmatlar sohasining rivojlanishi hududlarda qo'shimcha ish o'rinlarini shakllantiradi. Shu sababli investitsion faollik bilan bandlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish hududiy mehnat bozori samaradorligini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, yangi ish o'rinlarining hududiy joylashuvi ham muhim. Ish o'rinlari asosan yirik shaharlar va iqtisodiy markazlarda jamlangan hollarda chekka hududlarda mehnat bozoridagi bosim saqlanib qolishi mumkin. Shu sababli hududiy bandlik siyosatida iqtisodiy faoliyatni hududlar bo'yicha muvozanatli rivojlantirish masalasi dolzarb hisoblanadi.

Mehnat bozori va ta'lim tizimi o'rtasidagi bog'liqlik

Tadqiqot natijalari mehnat bozorining samaradorligi ishchi kuchining ta'lim va malaka darajasi bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Zamonaviy iqtisodiyotda ish beruvchilar tomonidan talab qilinadigan kasbiy ko'nikmalar tez o'zgarib bormoqda. Natijada ta'lim tizimida tayyorlanayotgan mutaxassislar tarkibi bilan mehnat bozoridagi real talab o'rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelishi mumkin.

Mazkur nomuvofiqlik hududiy mehnat bozorida ishchi kuchining bir qismi mavjud bo'sh ish o'rinlariga mos kelmasligiga olib keladi. Shu bilan birga, ish beruvchilar ayrim kasblar bo'yicha malakali mutaxassislarni topishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Shu sababli hududlar kesimida mehnat bozorining istiqboldagi ehtiyojlarini aniqlash va ta'lim dasturlarini ushbu ehtiyojlarga moslashtirish zarur. Kasbiy ta'lim, qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimini hududiy iqtisodiyotning ixtisoslashuviga mos ravishda rivojlantirish mehnat bozori samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Hududlar bo'yicha kompleks baholash natijalari

Tadqiqotda hududiy mehnat bozori samaradorligini kompleks baholash uchun bir nechta asosiy indikatorlardan foydalanish yondashuvi qo'llanildi. Bunda bandlik va iqtisodiy faollikning yuqori darajasi, ishsizlikning pastligi, mehnat unumdorligining o'sishi hamda yangi ish o'rinlarining ko'payishi ijobiy natijalarni ifodalovchi mezonlar sifatida qaraldi.

Kompleks baholash natijasida hududlarni mehnat bozori samaradorligi jihatidan shartli ravishda yuqori, o'rta va nisbatan past ko'rsatkichlarga ega guruhlariga ajratish mumkin. Bunday guruhlash hududlar o'rtasidagi farqlarni aniqlash va har bir hudud uchun differensial bandlik siyosatini ishlab chiqish imkonini beradi.

Yuqori samaradorlikka ega hududlarda odatda iqtisodiy faollik, tadbirkorlik, investitsiyalar, xizmatlar va sanoat rivojlanganligi sababli mehnatga talab nisbatan yuqori bo'ladi. O'rta darajadagi hududlarda ayrim ko'rsatkichlar ijobiy bo'lsa-da, mehnat unumdorligi, malaka yoki ish o'rinlarining tarkibiy tuzilishi bo'yicha muammolar mavjud bo'lishi mumkin. Nisbatan past samaradorlikka ega hududlarda esa ish o'rinlari yetishmasligi, norasmiy bandlik, mehnat resurslarining hududiy nomutanosibligi va iqtisodiy faollikning pastligi kabi muammolar ko'proq namoyon bo'lishi mumkin.

Bunday guruhlash hududlar uchun yagona bandlik siyosatini qo'llashdan ko'ra, ularning o'ziga xos iqtisodiy va demografik sharoitlarini hisobga olgan holda chora-tadbirlar ishlab chiqish samaraliroq ekanligini ko'rsatadi.

Hududiy mehnat bozori samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish asosida hududiy mehnat bozori samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillarni bir necha guruhga ajratish mumkin.

Birinchii guruh — demografik omillar. Aholi sonining o'sishi, mehnat yoshidagi aholining ulushi, migratsiya jarayonlari va aholining hududiy joylashuvi mehnat taklifini shakllantiradi.

Ikkinchi guruh — iqtisodiy omillar. Hududdagi ishlab chiqarish hajmi, investitsiyalar, tadbirkorlik subyektlari soni, sanoat va xizmatlar sektorining rivojlanishi ishchi kuchiga bo'lgan talabni belgilaydi.

Uchinchi guruh — ijtimoiy omillar. Ta'lim sifati, kasbiy tayyorgarlik, sog'liqni saqlash, mehnat sharoitlari va aholi daromadlari mehnat resurslarining sifatini belgilaydi.

To'rtinchi guruh — infratuzilmaviy omillar. Transport, aloqa, internet va boshqa infratuzilma imkoniyatlari aholining ish joylariga yetib borishi hamda hududiy mehnat mobilligiga ta'sir ko'rsatadi.

Beshinchi guruh — institutsional omillar. Mehnat bozorini tartibga solish, bandlik xizmatlari, kasbiy qayta tayyorlash tizimi, ish beruvchilar bilan hamkorlik va mehnat bozoriga oid statistik monitoring tizimi hududiy mehnat bozori samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati

Olingan natijalar hududiy mehnat bozori samaradorligini oshirishda kompleks statistik monitoring tizimini shakllantirish zarurligini ko'rsatadi. Bunda faqat ishsizlik yoki bandlik ko'rsatkichlariga tayanish o'rniga mehnat bozori holatini bir nechta indikatorlar orqali muntazam baholash maqsadga muvofiq.

Shuningdek, hududlar bo'yicha mehnat bozorining qisqa va o'rta muddatli prognozlarini ishlab chiqish ham muhim. Bunday prognozlar kelgusida mehnat resurslariga bo'lgan talabni aniqlash, qaysi kasblarga ehtiyoj oshirishini baholash va ta'lim tizimining tegishli yo'nalishlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mehnat bozoridagi talab va taklifning hududiy nomuvofiqligini kamaytirish uchun ish beruvchilar, ta'lim tashkilotlari va bandlik xizmatlari o'rtasidagi axborot almashinuvini kuchaytirish lozim. Ayniqsa, mehnat bozorining raqamli monitoringini rivojlantirish bo'sh ish o'rinlari va ish izlovchilar o'rtasidagi moslikni yaxshilash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, hududiy mehnat bozori samaradorligi ko'p omilli xususiyatga ega bo'lib, uni bitta ko'rsatkich orqali to'liq baholash imkoniyati cheklangan. Bandlik darajasi, ishsizlik, iqtisodiy faollik, mehnat unumdorligi, yangi ish o'rinlari va mehnat resurslarining malaka tarkibini kompleks tahlil qilish aniqroq natija beradi.

Tahlil hududlar o'rtasidagi mehnat bozori tafovutlari iqtisodiy rivojlanish, demografik jarayonlar, investitsion faollik, ishlab chiqarish tarkibi va ta'lim darajasidagi farqlar bilan bog'liqligini ko'rsatdi. Shu sababli hududiy mehnat bozorini rivojlantirish bo'yicha yagona yondashuvdan ko'ra, hududlarning iqtisodiy va demografik xususiyatlarini hisobga oluvchi differensial yondashuvdan foydalanish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, hududiy mehnat bozori samaradorligini oshirishning asosiy sharti mavjud mehnat resurslarini ko'paytirish emas, balki ulardan samarali foydalanish, sifatli va barqaror ish o'rinlarini yaratish hamda ishchi kuchining malakasini hudud iqtisodiyotining real ehtiyojlariga moslashtirishdan iborat. Mazkur yondashuv bandlikni oshirish bilan bir qatorda mehnat unumdorligini yaxshilash va hududiy iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Tadqiqot natijalari hududiy mehnat bozori samaradorligi hududning iqtisodiy, demografik, ijtimoiy va infratuzilmaviy xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatdi. Mehnat bozorining holatini faqat bandlik yoki ishsizlik darajasi orqali baholash yetarli emas. Bandlik, iqtisodiy faollik, ishsizlik, mehnat unumdorligi, yangi ish o'rinlari va mehnat resurslarining malaka tarkibini kompleks tahlil qilish hududiy mehnat bozorining real samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

Tahlil natijalariga ko'ra, hududlar o'rtasidagi mehnat bozori tafovutlarining shakllanishida iqtisodiy faollik, investitsiyalar hajmi, tadbirkorlikning rivojlanishi, xizmatlar sektorining kengayishi, aholi tarkibi va mehnat resurslarining kasbiy malakasi muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, ishchi kuchiga talab va taklif o'rtasidagi nomuvofiqlik hududiy mehnat bozorining samarali ishlashiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqotda mehnat unumdorligi hududiy mehnat bozori samaradorligini tavsiflovchi muhim sifat ko'rsatkichi sifatida belgilandi. Shuning uchun yangi ish o'rinlarini yaratish bilan bir qatorda ularning

barqarorligi, ish haqi darajasi, mehnat sharoitlari va iqtisodiy samaradorligiga ham e'tibor qaratish zarur.

Umuman olganda, hududiy mehnat bozori samaradorligini oshirish sifatli bandlikni ta'minlash, mehnat unumdorligini oshirish, ishchi kuchining malakasini rivojlantirish va hudud iqtisodiyotining real ehtiyojlariga mos ish o'rinlarini yaratish bilan bevosita bog'liq.

Takliflar

1. Hududiy mehnat bozori samaradorligining kompleks monitoring tizimini joriy etish va bandlik, ishsizlik, mehnat unumdorligi, iqtisodiy faollik hamda ish o'rinlari ko'rsatkichlarini muntazam baholab borish.

2. Hududlar bo'yicha mehnat bozori balansini ishlab chiqish orqali mavjud mehnat resurslari va ishchi kuchiga bo'lgan talab o'rtasidagi tafovutlarni aniqlash.

3. Mehnat bozori talabiga mos kasbiy tayyorgarlik tizimini takomillashtirish. Bunda hududlarda rivojlanayotgan sanoat, xizmatlar, qurilish, qishloq xo'jaligi va raqamli iqtisodiyot yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislar tayyorlashga ustuvor ahamiyat berish.

4. Yangi va barqaror ish o'rinlarini yaratishni rag'batlantirish, ayniqsa investitsiya loyihalari, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarining bandlik salohiyatidan samarali foydalanish.

5. Mehnat unumdorligini oshirishga qaratilgan dasturlarni kuchaytirish, jumladan, raqamli texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va xodimlarning malakasini oshirish.

6. Hududiy mehnat mobilligini rivojlantirish uchun transport va axborot infratuzilmasini takomillashtirish hamda mavjud ish o'rinlari to'g'risidagi ma'lumotlarning ochiqligi va tezkorligini oshirish.

7. Yoshlar va ayollar bandligini qo'llab-quvvatlash uchun hududlarning mehnat bozori xususiyatlariga mos kasbiy qayta tayyorlash, tadbirkorlik va masofaviy bandlik imkoniyatlarini kengaytirish.

8. Mehnat bozori bo'yicha qisqa va o'rta muddatli statistik prognozlarini muntazam ishlab chiqish. Bu kelgusida ishchi kuchiga talabni oldindan aniqlash va ta'lim hamda bandlik siyosatini moslashtirish imkonini beradi.

9. Hududiy mehnat bozori samaradorligini baholashda integral statistik ko'rsatkichdan foydalanish va hududlarni samaradorlik darajasiga ko'ra guruhlash maqsadga muvofiq. Bu har bir hudud uchun alohida va aniq bandlik siyosatini shakllantirish imkonini beradi.

10. Mehnat bozori statistikasi va raqamli ma'lumotlar bazasini integratsiya qilish orqali ish izlovchilar, bo'sh ish o'rinlari, kasbiy malaka va hududiy talab haqidagi ma'lumotlarni yagona tizimda shakllantirish hududiy mehnat bozori samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

- [1] OECD. (2024). Job Creation and Local Economic Development 2024: The Geography of Generative AI. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/83325127-en. (OECD)
- [2] OECD. (2024). Labour Shortages across Regional Labour Markets. In: Job Creation and Local Economic Development 2024. Paris: OECD Publishing. (OECD)
- [3] Brunow, S., & Kunitsyna, N. N. (2024). Measuring the Efficiency of Public Employment Services in Russia: Which Regions Have Similarities? Economy of Regions. DOI: 10.17059/ekon.reg.2024-3-12. (economyofregions.org)
- [4] Learning by searching: Spatial mismatches and imperfect information in Southern labor markets. (2023). Journal of Development Economics, 164, 103111. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2023.103111. (ScienceDirect)
- [5] National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. (2026). Unemployment rate — SIAT. Statistical Agency Interactive Data. (SIAT)
- [6] National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. (2026). Number of unemployed — SIAT. Statistical Agency Interactive Data. (SIAT)
- [7] National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. (2025). Main indicators of the activities of small enterprises and microfirms in the Republic of Uzbekistan. Press Release, 23 July 2025. (Statistika.uz)
- [8] OECD. (2024). The State of Regional Labour Markets. In: Job Creation and Local Economic Development 2024. Paris: OECD Publishing. (OECD)
- [9] OECD. (2024). Job Creation and Local Economic Development 2024: The Geography of Generative AI. OECD Publishing. Regional labour market, productivity and employment analysis. (OECD)